

Irena Miš Svoltjšak
Založba Miš, Ljubljana

NAJVEČJI GREH PRI PISANJU JE, ČE SI DOLGOČASEN Avstralska mladinska književnost

Izjava enega pomembnejših, če ne najpomembnejšega avstralskega mladinskega pisatelja Paula Jenningsa, ki smo jo izpostavili v naslovu, pove, kakšna je avstralska mladinska književnost. Dolgočasna prav zagotovo ne. To je književnost s tradicijo, a kljub temu sodobna, drugačna, literatura, ki diha avstralsko prostranost in neposrednost. Avstralska književnost se ne posveča le mlajšim otrokom, pač pa njen velik del predstavlja dela za najstnike, tako imenovana 'young adults' literatura. Rastoče število avtorjev ter razvit sistem vzpodbujanja razvoja literature za mlade pripomore k vse večjemu literarnemu bogastvu in boljši kakovosti knjig, ki spremljajo otroštvo Avstralcev.

The statement of one of most prominent Australian writers of children's literature Paul Jennings clearly defines Australian children's literature, which is definitely not boring. On the one hand, that is a traditional literature, but on the other hand contemporary, different literature radiating the Australian vastness and directness. It is not targeted only to younger children, but the majority of the so-called »young adults« literature covers a teenage population. An increasing number of authors and a developed system of literary encouragement contribute to a larger and richer literary production of children's literature that accompanies the childhood of young Australians.

Pogled v preteklost

Čeprav je Avstralija mlada dežela, segajo najzgodnejši izidi knjig za mladino v prvo polovico devetnajstega stoletja. Kot drugod po svetu so bile to predvsem poučne zgodbe, ki naj bi otroke učile obnašanja. Prvo znano avstralsko knjigo za otroke je napisala Chalotte Barton leta 1841 (*A mother's offering to her children*). V drugi polovici 19. stoletja so avstralski mladinski pisatelji posegali po snovi iz vsakdanjega življenja, kot je bila selitev v Avstralijo in dogodivščine iz življenja v divjini. Pisateljica, ki je zaznamovala ta čas, je bila Ethel Turner, leta 1894 je objavila svojo najuspešnejšo knjigo *Seven Little Australians*. Po Turnerjevi se imenuje tudi ena od avstralskih nagrad za mladinsko literaturo.

V zgodnjem dvajsetem stoletju je bilo napisanih nekaj del, ki sodijo v avstralsko mladinsko klasiko. To sta denimo delo Normana Lindsaya *The Magic Pudding* in

May Gibbs *Snugglepoot and Cuddlepoot* (1918), ki sta v knjigarnah še vedno na voljo in ju mladi Avstralci še zdaj radi berejo. Kasneje je avstralsko mladinsko literaturo obogatilo nekaj pesnikov in pisateljev za odrasle, med njimi pesnik A. B. Paterson z delom *The Animals Niah Forgot* (1933). Avtor je za ilustrirane verze *Waltzing Matilda* prejel leta 1971 nagrado za najboljšo avstralsko slikanico. Petdeseta leta so bila v Avstraliji leta preporoda, ki je zajel tudi mladinsko literaturo. Pojavile so se pisateljice (Patricia Thorpe Clark, Joan Phipson ...), ki so postale mednarodno priznane tako v Evropi, seveda najbolj v Veliki Britaniji, pa tudi v ZDA. Svojo vlogo kulturnega ambasadorja je pomembno odigral tudi Children's Book Council of Australia, državna ustanova, ki skrbi za razvoj mladinske literature.

Spremembe v tehnologiji in družbi so vplivale na način življenja v šestdesetih letih in so kasneje vodile k resnejšim in včasih tudi polemičnim vsebinam mladinskih del. Leposlovje za najstnike je postajalo vedno bolj cenjeno. V to obdobje sodijo avtorji, kot so: Ruth Park, Eleanor Spence, Simon French, Victor Kelleher in Frank Wilmott.

Samosvoja dela in mladi odrasli

Mlajšim otrokom so namenjena dela Jenny Wagner, Anne Fienberg, Margaret Wild in Mem Fox, ki jih oživljajo ilustracije nadarjenih ilustratorjev, kot so Ron Brooks, Kim Gamble, Armin Greder, Ann James, Julie Vivas. Kar nekaj umetnikov (npr. Pamela Allen, Kerry Argent, Jeannie Baker) svoja besedila tudi ilustrira. Omeniti moramo seveda tudi Emily Rodda in Andya Griffithsa, ki sta v samem vrhu najbolj prodajanih knjig avstralskih avtorjev.

Velika pozornost, večja kot v Evropi, je v avstralski mladinski literaturi namenjena segmentu 'young adults', torej najstniškemu bralcem, pa tudi tistim, ki bodo v letu ali dveh vstopili v najstniška leta. Najpogosteje jim ponujajo zgodbe iz sodobnega vsakdanjega življenja, seveda pa se podajajo tudi v domišljjski svet. K pisateljem za to populacijo sodijo avtorji tako resnih in problemskih zgodb, kot sta John Marsden in Sonja Hartnett, kot humorističnih in zelo samosvojih pripovedi, kot so denimo dela Paula Jenningsa in Morrisa Gleitzmana. Sonja Hartnett je mednarodno priznana, posebej popularna v skandinavskih deželah, vendar so njeni temačni romani primerni za zelo zahtevne mlade bralce. Bolj berljiva, a še vedno zelo kakovostna so dela Maureen McCarthy, ki postaja vse bolj priljubljena avstralska pisateljica za prav posebno skupino bralcev v starosti od šestnajst do dvajset let. Omeniti velja še Melino Marchetto, ki je v devetdesetih letih napisala eno 'kulturnih', knjig (*Looking for Alibrandi*), po kateri je bil posnet tudi film. Avstralec je tudi pisec fantazijskih uspešnic Garth Nix.

Pomembna vloga knjižnic in založnikov

Prvi mladinski knjižničar je bil v Avstraliji zaposlen leta 1949 in takrat se je začel bliskovit razvoj in rast števila šolskih in splošnih knjižnic. Sistem razvoja vloge knjižnic je imel odločilno vlogo pri opismenjevanju otrok in rasti bralne kulture med mladimi. Danes se, kot se dogaja povsod po svetu, spopadajo z naraščajočim potrošništvom.

Tudi založniki so spoznali pomembnost mladinske literature, zato je nastalo kar nekaj specializiranih mladinskih založb. Za mladinsko literaturo specializirane knjigarne so zrasle po Avstraliji že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. V mnogih založbah, ki pokrivajo tudi druge tržne segmente, pa se mladinski literaturi posvečajo s posebnimi strategijami in seveda z odličnimi uredniki za tovrstno literaturo, ki so doslej prisegali na kakovost izdanih knjig bolj kot na prodajno uspešnost. Čeprav se mnogi založniki še vedno trudijo, da bi izdajali kakovostne knjige, pa tudi nanje pritiska trg, ki vse bolj zahteva nove naslove na račun ponatisov odličnih del, ki lahko preživijo desetletja. Knjigarne in bralci zahtevajo najnovejše in sledijo modnim muham, pri tem je imel seveda pomembno vlogo Harry Potter. Tudi v Avstraliji se bojijo, da bo površinskost premagala vsebino.

Kljub temu pa so avstralski založniki mladinske literature precej na boljšem kot slovenski: avstralska mladina rada bere. Med prostočasnimi aktivnostmi je branje na drugem mestu, takoj za gledanjem televizije, če gre verjeti raziskavi preživljanja prostega časa avstralskih otrok, izvedeni leta 2003. Rezultati tudi pravijo, da 75 % otrok od 5. do 14. leta v dveh šolskih tednih bere za razvedrilo (torej ne šolsko ali obvezno branje) povprečno 8 ur. To je rezultat sistematičnega razvoja bralne kulture, ki poteka že od prve polovice prejšnjega stoletja.

Najboljši so nagrajeni

Kot je bilo omenjeno, ima pomembno vlogo pri razvoju avstralske mladinske literature državna ustanova Children's Book Council of Australia, katere osrednji cilj je vzpodbujati uživanje otrok ob branju knjig. Skrbi tudi za avtorje, ilustratorje in knjižnice, organizira razstave in Teden otroške knjige, ki vsako leto zaživi po vsej Avstraliji. Med njene naloge sodi tudi zagotavljanje visokih standardov recenzij mladinskih knjig in nagrajevanje najboljših v avstralski mladinski literaturi. Že od leta 1946 ta ustanova podeljuje najpomembnejšo nagrado, ki jo lahko prejme avstralska mladinska knjiga, nagrado »mladinska knjiga leta« (*Children's Book of the Year Award*) pa tudi vrsto drugih nagrad, kot so *Crichton Award* za ilustratorje, *Aurealis Award* za znanstveno fantastiko, *Davitt Award* za otroške kriminalke, *Children's Peace Literature Award* ... in nenazadnje *Children's Choice Award*, nagrado za najboljšo knjigo po izbiri mladih bralcev.

Nagrada *Children's Book of the Year Award* je vsako leto podeljena v petih kategorijah: zgodnje otroštvo, mlajši bralci, starejši bralci, slikanica, nagrada Eve Pownal za stvarno mladinsko literaturo. Vsako leto je za te nagrade prijavljenih približno 350 knjig in med njimi za vsako kategorijo žirija izbere nekaj del, ki izstopajo, in jim podeli naziv »Notable Australian Children Book«. Izmed njih izbere šest finalistov, med katerimi dobita dve knjigi častno nagrado in eno delo nagrado knjige leta.

Nekaj malega tudi v Sloveniji

V slovenski jezik ni prevedenih veliko avstralskih mladinskih del, zato je razsežnost bogastva avstralske mladinske literature še toliko privlačnejša. Nekaj kakovostnih avstralskih mladinskih del, večinoma nagrajenih, ki jim približajo

Avstralijo in tamkajšnje življenje mladih, pa imajo slovenski bralci že na voljo. Ena takšnih knjig za najstnike je *Potoni ali splavaj* Rona Bunneya, ki prikazuje surovost morja ob zahodni Avstraliji (knjiga je prejela naziv Notable Australian Children's Book). Za mlajše bralce je primeren *Uročeni Horrendo* Anne Fienberg, ki so ga za svojo najljubšo knjigo izbrali mladi avstralski bralci, nagradila pa ga je tudi strokovna javnost. Pristržne so tudi slikanice iste avtorice o škratu Tašiju.

Anna Fienberg je napisala le eno knjigo za starejše najstnike in odrasle: *Sposojeno svetlobo*. Le-ta je prejela nagrado najboljše avstralske knjige za najstnike (1991) kot tudi nekaj drugih nagrad (nagrada Ethel Turner in nagrada ameriške zveze knjižnic). O prastari temi, najstniški nosečnosti, pripoveduje drugače kot smo vajeni, nadvse subtilno, a kruto realno. Kljub težki preizkušnji, ki junakinjo zaznamuje za vse življenje, besedilo izzveni optimistično.

Avstralska mladinska literatura postreže tudi z mnogimi žanrskimi naslovi. Prevedenih otroških kriminalk Kerry Greenwood *Trizobo bodalo* in *Tavajoča ikona* ne odlikuje zgolj nagrada za najboljšo avstralsko mladinsko kriminalko. Bralec, ki poseže po teh dveh knjižicah, bo presenečen, kako je na otrokom primeren način mogoče napisati zanimivo poučno zgodbo, ki ponuja tudi napeto branje. Drugi kriminalki za starejšo mladino, tudi za odrasle, sta za slovenski okus nekoliko neobičajni, 'neameriški' bi lahko rekli: *Pogovori z modrim* in *Modri umor* (Ken Catran). Zadnja je bila nagrajena z nagrado Neda Kellya.

Na meji med leposlovno in stvarno literaturo, čeprav bi ju lahko uvrstili med slednjo, sta deli Johna Longa *Skrivnost vražje jame* in *Potovanje k zori časa*. Avtor, paleontolog, pripoveduje o resničnih dejstvih, o dinozavrih in drugih živalih ter rastlinah naše daljne preteklosti, skozi zgodbo dveh nemirnih najstnikov, v drugi knjigi že odraslih.

Večkrat nagrajena knjiga (tudi zunaj avstralskih meja) Ellaine Forrestal *Nekdo kot jaz*, namenjena bralcem zgodnjega najstniškega obdobja, dobesedno diha Avstralijo, njeno podeželje, naravo. Žal ostaja pri nas nekoliko prezrta, saj prav nenavadni razplet, značilen za avstralsko mladinsko literaturo, slovenskim bralcem očitno ni dovolj razumljiv. Zanimivo je namreč, da vse do zadnjega stavka bralec ne ve, da knjiga govori o slepem dečku. Prav to bralcu sporoča, da so tudi slepi ljudje nam enaki, v svojem najglobljem bistvu nič drugačni od videčih.

Knjigo Melline Marchete *Kdo si Alibrandi?*, ki je na vseh avstralskih šolskih seznamih branja, tudi slovenski mladi bralci radi berejo. S humorjem namreč upoveduje vsakdanost dekleta, katerega korenine so daleč onkraj oceana, v Italiji. Delo je poleg avstralske nagrade za knjigo leta prejelo vrsto drugih nagrad.

Paul Jennings, eden najpomembnejših avstralskih mladinskih pisateljev, če ne celo najpomembnejši, je pri nas zastopan kar s štirimi naslovi: njegovo največjo uspešnico *Neresnično!*, drugo uspešnico *Neznosno!* ter dvema deli za malo mlajše bralce, *Gizmo* ter *Gizmo se vrača*. Paul Jennings piše tudi za tiste mlade, ki neradi berejo, saj so njegove zgodbe napete in nadvse smešne, včasih tudi strašljive. Njegove besede in stavki so skrbno domišljeni. Zgodbe ne pripovedujejo o klasičnih junakih, ampak o otrocih, kakršni pač so, z vsemi napakami in slabostmi. In prav njihove napake zna Jennings spremeniti v prednosti. Njegova dela vsakemu otroku posebej pripovedujejo, da lahko postane junak, da lahko doseže, kar želi. Odveč je omenjati, da so njegova dela prejela skorajda vse možne avstralske nagrade kot tudi nagrade po svetu in so prevajana v mnogih deželah. Izšla so v skupni nakladi preko 7 milijonov knjig.

Prihaja tudi prvo v slovenski jezik prevedeno delo Maureen McCarthy. *Ko se boš zbudila in spoznala, da me ni* pripoveduje o študentki, ki spozna, da mora poiskati očeta v daljni Irski.

K izdajam nekaterih izmed navedenih del, *Sposojene svetlobe*, *Neznosnega!* in *Neresničnega!* ter dela Maureen McCarthy je pripomogla ustanova Australian Council for the Arts, ki vzpodbuja širjenje avstralske literature po svetu.

Kaj torej najdemo v avstralskih mladinskih knjigah?

Če povzamemo značilnosti sodobne avstralske mladinske literature v nekaj besedah, lahko napišemo, da je precej bolj neposredna, kot smo je vajeni stari Evropejci. Jezik uporablja mnogo vsakodnevnih besed, večkrat tudi kletvic. Iz besedil diha avstralska narava, sproščenejši in počasnejši način življenja, ne le pri podeželskih zgodbah, pač pa tudi pri mestnih dogodivščinah. Pisanost avstralskega prebivalstva, priseljenega z različnih koncev sveta, se zelo pogosto zrcali tudi v mladinski literaturi. In razsežnost morskih obal, globoko nebo, kot ga ni nikjer drugje na svetu, vonj evkaliptov in rdeče avstralske zemlje dodajo svoje tej oddaljeni mladinski literaturi: prostranost, odprtost, včasih nenavadnost, skoraj vedno pa optimizem.